

מערכת הצורות

חלקי הדיבר

- פועל – פעולה, יש לה זמן וגוף ניתן לבטא אותה לזמנים-עבר, הווה, עתיד ולגופים – מדבר/נוכח/נסתר לפועל יש גם שורש ובניין
- מיליות – מילות קישור – מביעות את הכוונה במשפט – הוספה/ניגוד / וויתור + מילת חס – על/אל /מ /עם /ועוד
- שם תואר – מתאר את שם העצם, שייך ל בזמן ובמספר, ניתן להגדיר אחרי התואר את המילה מאד
- שם עצם – שם מוחשי ומופשט, ניתן להוסיף לו את ה' הידיעה ושייכות(שלי)
- שם פועל – מקור נטוי יתחיל עם האות ל' ללכת לרקוד להסכים, יש לו בניין ושורש אין לו גוף וזמן
- שם פעולה – שמה של הפעולה (הרקדה, אבטחה, התלהבות)לשם פעולה יש שורש ובנין, אך אין לו גוף וזמן

הפועל

פג"ז – פעולה גוף זמן

זמן/דבר/

- עבר – בלי הגדרות כמעט
- הווה – יתחיל באות מ' לרוב
- עתיד תמיד יתחיל עם אותיות אית"ן(אדבר, ידבר, תדבר ת נדבר)
- ציווי - ללא אותיות אית"ן לעיתים עם תוספת ה(היזהר, הישמר)

גוף

- מדבר (אני) – מדברת(אני)/מדברים(אנחנו)/מדברות(אנחנו)
 - נוכח(אתה)/נוכחת(את)/נוכחים(אתם)/נוכחות(אתן)
 - נסתר(הוא)/נסתרת(היא)/נסתרים(הם)/נסתרות(הן)
- דוג': אתם יושבים במקומותיכם בשקט.

זמן – הווה

גוף – נוכח

שורש:

3 או 4 אותיות המרכיבות משפחת מילים פעלים או שמות

פעלים – למדנו/אלמד/נלמד

שמות – תלמיד למידה לימודיה

בניין-שבעת הפעלים:

פעיל } פֶּעַל

סביל } נִפְעַל

פעיל } הִפְעִיל

סביל } הִפְעֵל

פעיל } פִּעַל

סביל } פִּעֵל

התפעל

הבניינים-

☒ כדי למצוא שורש ובניין של הפועל , נעביר אותו לעבר נסתר(הוא אתמול)

☒ לדוגמה – הם מתרגזים בקלות

- זמן : הווה, גוף: נסתרם
- בכדי למצוא בנין ושורש נעביר לעבר נסתר
- הוא אתמול (הת) רגז
- בניין (הת) פעל
- שורש – ר.ג.ז

בניין קל – פֻּעַל

למד, אכל, שתי, רקד, אוכלת (נקבה הווה)

שם הפועל – ללמוד, לאכול, לשתות, לרקוד

שם הפעולה – למידה אכילה שתייה ריקוד

* פֻּעַל – יָכוֹל

* פֻּעַל – דָּפוֹק

* פֻּעַל – צָמָא

בניין נִפְעַל – (סביל)

סימן הבניין – נ בתחילת המילה.

נישבר נלחם נמצא נדהם(פתח)

בהווה: נישבר נילחם נמצא (קמץ)

עתיד: יישבר ילחם ימצא

שם הפועל : להישבר להילחם להימצא

סימן נוסף : חד"ק – חיריק דגש קמץ

שם הפעולה הישְׁמָרוֹת , הידבקות

בעתיד ובשם הפועל הנ' נופלת

במקומה יבוא דגש

דגשים:

דגש משלים(דגש חזק)

דגש משלים אות שנפלה לדוג בבניין

נִפְעַל להיזרה

בנין הִפְעִיל – (פעיל):

סימן הבניין – ה בהתחלה י' באמצע

הלְבִישׁ , הִרְגִּז

שם הפועל – להלביש להרגיז

שם הפעולה – הלבשה הרגזה

בניין הִפְעִיל(סביל)-

סימן הבניין – ה' עם קבוץ

הִצְמַד , הִלָּאֵם

בבניין זה אין שם פועל ואין שם פעולה

בניינים כבדים

פֶּעַל	פֶּעַל
טפל כוון – עבר	למד טפל בקר - עבר
מטפל מכון – הווה	מלמד מטפל – הווה
יטפל יכון – עתיד	ילמד יטפל - עתיד
שם הפועל – אין לו	שם הפועל- ללמד לטפל לבקר
שם פעולה – אין לו	שם הפעולה לימוד טיפול ביקור

בניין התפעל

סימן הבניין = (הַתְּ)

התרחץ התרחק

כאשר האות הראשונה של השורש היא ש, ס – האותיות יתחלפו במקומן

○ השתלבו, השתלם

כאשר האות הראשונה של השורש היא צ, ז' יש שינוי במקום האותיות והת' הופכת להיות ט' או ד'

○ הצטלם, הצדקן

בבניינים הכבדים יבוא דגש תבניתי באות השנייה של השורש בע' הפועל.

❖ לכל שורש יש 3 אותיות

☒ פ – פ' הפועל = האות הראשונה של השורש

☒ ע – ע' הפועל= האות השנייה של השורש

☒ ל – ל' הפועל= האות השלישית של השורש

- בראש השנה אוכלים תפוח בדבש
- אנחנו מקווים להתברך בשנה טובה
- האורחים יישאר בביתם
- אנחנו נשב להתפלל בדשא
- החולה מטופל כמו שצריך
- הם משאירים מקום לכולם
- גזר דיננו יכרע לשניים

המילה	גוף	זמן	הוא אתמול	בנין	שורש
אוכלים	כל הגופים ברבים	הווה	אכל	פָּעַל	אכל
להתברך	אין	אין	התברך	התפעל	ברך
יישאר	נסתרים/שלישי	ציווי	נשאר	נפעל	שאר
נשב	אנחנו \ ראשון	עתיד	ישב	פעל	ישב
מטופל	הוא/ראשון	הווה	טופל	פועל	טפל
משאירים	נסתרים \ שלישי	הווה	השאיר	הפעיל	שאר
יכרע	אנחנו/ראשון	ציווי	נכרע	נפעל	כרע

גזרת המרובעים תופיע רק בשלושת הבניינים הכבדים:

פעל, פעל והתפעל: ליכלך, לוכלך, ה'תלכלך.

איך נזהה את הבניין: לפי הניקוד ההתחלתי של עבר נסתר(הוא אתמול)

מתפללים- בניין ושורש?

נעביר ל'הוא אתמול'

התפלל-התפעל- פ.ל.ל

החתול מתכדרר בפניה- הוא אתמול: הת כדרר

בניין הת פעל

שורש: כ.ד.ר.ר. (הורדתי מוספיות בניין של התפעל)

אחרי שמורידים את מוספיות הבניין, כל מה שנשאר הוא השורש, גם אם זה 4 אותיות.

דוגמה נוספת:

1. אתם מתחשבים בי

2. המשרד הפך להיות ממחשב

תשובות:

1. אתם אתמול- התחשבתם, הוא אתמול- התחשב, בניין: התפעל, שורש: ח.ש.ב

2. הוא אתמול- מחשב-פעל-לבניין פועל אין מוספיות ולכן כל אותיות השורש של המילה בעבר

תהינה השורש: מ.ח.ש.ב

עוד דוגמה:

תפסיקו לבלבל בשכל.... שם פועל מודגש

הוא אתמול: בלבל בניין: פעל (אין מוספיות)- שורש: ב.ל.ב.ל

פניכם מטשטשות למולי

הוא אתמול: הטשטש – הת' נעלמה ונכנסה לתוך האות ט(*התטשטש התפעל- יש דגש בט')

בניין: התפעל

שורש: ט.ש.ט.ש

חזרה למבחן:

בניינים:

1 פ.ע.ל = אותיות השורש

2. מוספיות בבניין – נפעל הפעיל הפעל התפעל

3. ניקוד

חלקי הדיבר:

- < פועל – מה עושה
- < שם עצם – מי עושה \ מה עושה
- < שם תואר – איזה

גזרת חפ"נ – חסרי פ' הפועל נ'

נ.ג.ע. נ.ס.ע. נ.ט.ע.

מהן התופעות המיוחדות לגזרה זו:

הנ' נופלת בחלק מההטיות ובמקומם יבוא דגש משלים

- + פעל – קל – בעתיד ובשם פועל – אָטע , אָסע , יִדר , לטעת , לגעת
- + נפעל – הנ' של השורש נופלת נשאר רק נ בהניין(נָטע – נטע)
- + הפעיל – הפיר(נ.כ.ר.)
- + הפעל – הפיר(נתר)

גזרת חפ"נ

+ לגזרה זו שייכים שורשים שפ' הפועל שלהם היא נ', למשל: נ.ג.ע. נ.ס.ע. נ.ד.ר.
נ.ט.ע. נ.כ.ר. נ.ז.ק (*פ' הפועל=האות הראשונה של השורש)

+ כאשר פ' הפועל נ' צריכה להיות מנוקדת בשווא נח היא נעלמת, חסרה,

ובמקומה נמצא דגש

משלים.

לדוגמה:

+ * יִנְפֵל (כמו: יִכְתֵּב) ----- יִפֵּל

+ תופעה זו גורמת לשינוי בחלק מן הבניינים:

+ פִּעַל(בעתיד), נִפְעַל, הִפְעִיל, הִפְעַל -

+ יִסַּע, נִטַּע, הִטִּיף, הִטַּף

+ בבניינים- פִּעַל וְהִתְפַּעֵל הפעלים נכתבים על דרך השלמים:

+ נִצַּל וְהִתְנַצַּל.

גזרת נ(חי)פ(פ' הפועל)ו(י או ו')

- בגזרה זו שורשים שמתחילים באות י': י.ל.ד \ י.מ.ן \ י.ט.ב \ י.ר.א \ י.צ.א \ ו.כ.ח
- בחלק מההטיות הי' הפכץ להיות ו'.
- (אותיות א,ה,ו,י הן אותיות שיכולות להיות נחות).
- גזרה זו חלה בבניינים הבאים: פעל, ניפעל, הפעיל, הופעל.
- קל – בעתיד: אישן, אשב*(נפלה י') \ ציווי ישן\שןצא \ שם הפועל: לירא, לצאת*(נפלה י'), ללדת*(נפלה י')
- נפעל – מ: מולד\מוצר\מוכח\מורא(ניפעל- ניצר - מוצר)
- היפעיל –הו: הוריד\הוכיח\הוליד\הוציא\הוריש
- הי: היטיב\הימין\הישיר
- הופעל הו: הוצא\הובא\הורד

בנפיו לא יהיה דגש

שמות עצם

איך נוצרו שמות העצם בעברית

- ♣ לעז – מילים לועזיות שנכנסו לשפה
- ♣ נוטריקון – ראשי תיבות צה"ל משת"פ רמט"כל
- ♣ הלחם בסיסים – רכבל, מדרחוב, רמזור

בסיסי + צורן סופי: בסיס = שם עצם – צורן סופי סיומת, מס' אותיות הנותנות משמעות חדשה לשם העצם משמעויות שונות כגון – מכונית חללית משאית מונית

דרכי תצורה – שמות העצם – שרש+משקל

שם עצם	פועל	
קטל	פעל	אותיות המייצגות את השרש
הרבה מאוד	7 בניינים	כמה תבניות
משקלים	בניינים	איך נקראות התבנית
הרבה	לא הרבה	כמה משמעויות יש

✚ אדמת, צהבת, כלבת, שעלת, שפעת = מחלות משקל – קטלת
✚ מרפאה, מספרה
משקל: מקטלה
שרש ניקוד מוספיות מוספיות שם העצם מתנה

צורן נטייה וצורן גזירה

צורן הוא החלק הקטן ביותר במילה שיש לו משמעות.

צורן נטייה

צורן נטייה הוא תוספת למילה שאינה משנה את משמעות המילה אך מוסיפה לו מרכיב של גוף, מין, מספר, שייכות.

דוגמה: שולחנ**כם**: הסיומת **כם** למילה שולחן מציינת את השייכות בגוף נוכחים.

שולחנ**ות**: הסיומת ות מציינת את הרבים.

תלמיד**ה**: הסיומת ה־ מציינת את המין – נקבה.

צורן גזירה

צורן גזירה הוא תוספת למילה המשנה את משמעותה והופכת אותה לערך מילוני.

דוגמה: ספר**ון** – הצורן **ון** יוצר מילה חדשה, שונה מן המילה ספר.

פועל בהווה שבהקשר מסוים יכול להיות שם עצם או שם תואר.

הוא שומר בשער = פועל (מה הוא עושה?)
 השומר עומד ליד השער = שם עצם (מי זה?)
 דן השומר עושה = שם תואר (איזה דן?)

גזרת נל"א/גזרת נל"ה

נל"א- נקי ל' הפועל א

1. שורשים המסתיימים בא'- כ.ל.א מ.ל.א ט.א.ט.א ב.ר.א נ.ש.א
 2. בגזרה זו האות א לא נשמעת בד"כ והגזרה מדמה לגזרת נל"ה.
 3. גזרה זו מנוקדת כמו השלמים.
- פלפל ממל/ממלא בשלמים: הילד מספר/מספר
 שם הפועל: למלא(בשלמים: לספר) שם הפעולה: מילוי, התמלאות, בריאה וכו'
4. הגזרה חלה בכל הבניינים.
 5. לעיתים הא' נעלמת ובמקומה תבוא י או ה והמילה תראה מגזרת נל"ה:
 נשוי, מצוי, בנוי, קנוי
 נ.ש.א, מ.צ.א, ב.נ.ה/י, ק.נ.ה/י.

הלואה, הלויה, השראה השריה
 לו.ה, לו.ה, ש.ר.ה, ש.ר.ה

4 שמות פעולה- יש למצוא את יוצא הדופן בגזרה:
 הכלאה, השואה, המצאה, הבראה
 הוא אתמול: הכליא, השנה, המציא, הבריא- בניין הפעיל.

גזרת נל"ה-התחלה

1. בגזרה זו כל השורשים מסתיימים בה', בהטיות רבות האות ה הופכת להיות י .
 ב.נ.ה.ק.נ.ה ר.צ.ה ש.ו.ה ר.א.ה פ.נ.ה ת.ל.ה
2. הניקוד משתנה בחלק מהבניינים: הפעיל- השנה הראה
 התפעל- התרצה, התראה, התפנה, התלנה
 פיעל- פנה, קנה

קל: פעול: בנוי, קנוי, רצוי, ראוי, פנוי, תלוי

- שם הפועל: לבנות, לשתות, לראות, לפנות
- שם פעולה: בניה, שתיה, ראייה, תליה

נפעל: נבנה, נקנה, נראה, נתלה, נפנה

שם הפועל: להבנות, להתלות, להראות, להפנות
 שם הפעולה: הבנות, התלות.

שם המספר

נקבה - מספר הסודר \ נסמך		זכר - המס הסודר \ נסמך	
אחת	אחת ה	אָחד	אֶחָד
שתי	שתי	שני הכרובים	שניים
שלוש	שלוש ה....	שלושת האבות	שלושה
ארבע	ארבע	ארבעת הכדורים	ארבעה
חמש	חמש	חמשת	חמישה
שש	שש	ששת	שישה
שבע	שבע	שבעת	שבעה
שמונה	שמונה	שמונת	שמונה
תשע	תשע	תשעת	תשעה
עשר	עשר	עשרה	עשרה
	אחת עשרה		אחד עשר
	שתיים עשרה		שנים עשר
	שמונה עשרה		שלושה עשר
		
			שמונה עשר

כללים נוספים:

1. מאה = נקבה
2. אלף, מיליון = זכר (תמיד!)
3. תאריך = זכר (תשעה באב אחד באפריל)
4. פעם = נקבה (שלוש פעמים)
5. פי = זכר (פי שלושה)
6. מס' סתמי = נקבה (אוטובוס מס שלושה)
6. מס' עד עשר - שם עצם יכתב ברבים חמישה שקלים, שישה מליונים מעשר והלאה - ברבים או ביחיד 50 שקל, 50 שקלים

אותיות היחס ו כל ב:

1. בד"כ נקדם אותם בשווא ! , ק , ל , ג ,
2. כשיש באות הראשונה של המילה שווא (ירושלים) האות תנוקד בחיריק (לירושלים)
3. לפני שווא בחלק מהאותיות (ש) ננקד בשורוק (ושלושת)
4. בצירוף ננקד ה' בקמץ שלושים וְשש

האותיות הגרוניות: א, ה, ח, ע, ר

שינויים בניקוד עקב ההגייה הקשה שלהן:

1. הנמכת תנועה – עורכת דין/ צוללת/ שומרת- בגרוניות: אורכת/ פורקת – יש שינוי בניקוד
2. **תשלום דגש** – אות גרונית לא תקבל דגש כי היא כבר מודגשת, לכן הניקוד ישתנה בחלק מהאותיות: א, ה, ח, ע, ר:
 באותיות א, ר – יהיה תשלום לדגש
 בבניינים פעל התפעל – למשל: במקום פאר = פאר / במקום מפואר = מפאר
 באותיות ה, ע – יהיה תשלום דגש רק בבנין פעל – למשל: מטהר (במקום מטהר- בניו פעל)
 באות ח – לא יהיה דגש אך גם לא יהיה שינוי בניקוד

נעוץ:

- הבחנה בין פעלים עם עה"פ י לבין פעלים עה"פ ו – מתבצע ע"י הטיה לעתיד.
 - 4 שורשים שמופיעים בבנין קל פעל (פועל מצב) והם מת (מ-ז-ת), סן (כ-ו-נ), ער (ע-ו-ר) ולץ (ל-ו-צ).
 - הבדל בין נסתרת בעבר להווה – מיקום הטעם. בעבר מלעיל. בהווה מלרע.
בנין נפעל
 רוב המילים מופיעות בצורה: **נאֹוֹא** (כמו: נָדוֹן, נָכוֹן, נָסוֹג וכד'...), אולם יש גם פעלים הניטים בצורה זו: **נאֹוֹא** (כמו: נָדוֹן, נָשׂוֹם, נָזוֹן וכד'...)
הפעיל
 הבחנה מתבצעת על ידי הטיה בזמנים:
1. הטיית הפועל למילת מקור.
 2. קבלת 2 אותיות.
 3. אות ראשונה ללא דגש.
- הופעל (*1) בנפ"ו, בנע"ו, בנע"ו,**
 הבחנה בין שורש מגזרות לעיל בבנין הופעל מתבצע ע"י הטיה לפעול הפעיל ("מה הוא עשה לו"). דוגמאות:

פועל	הפעיל – מה הוא עשה לו	שורש	גזרה
הורד	הוריד	י.ר.ד.	נפ"ו/ו

פיעל, פועל, התפעל

- מופיעים כפוללים:
 - פיעל = פוֹלֵל. כמו: נופף.
 - פועל = פוֹלֵל. כמו מעודד, כונן.
 - התפעל = התפוֹלֵל. כמו: התפֹּנֵן
- כ.ו.ג – ישנן מילים משורש זה המופיעות בצורת שלמים. כמו פֹּן, פָּן, התפֹּן וכדומה.
- שורש ק.ו.מ אינו מופיע עם **דגש חזק תבנית**.